

Koolihoone Valga Uuel tänaval

Mari Möldre

Eesti Kunstiakadeemia
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Mari Möldre

Väikelinna koolihoone võimalikud tulevikud

Uus 35, Valga

2024/5

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituse lõputöö
Tallinn, 2025

Autorideklaratsioon

Kinnitan, et:

1. olen koostanud lõputöö „Väikelinna koolihoone võimalikud tulevikud“ iseseisvalt ning seda ei ole kellegi teise poolt varem kaitsmisele esitatud;
2. kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd (teosed), olulised seisukohad ja mistahes muudest allikatest pärinevad andmed on töös nõuetekohaselt viidatud;
3. luban Eesti Kunstiakadeemial avaldada oma lõputöö Muinsuskaitse digiteegis, kus see muutub üldsusele veebikeskkonnas kättesaadavaks.

Mari Möldre, 28. mai 2025

/allkirjastatud digitaalselt/

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Hoone tehnilised andmed.....	4
1 Ajalooline ülevaade ja kontekst.....	6
1.1 Asukoht ja kontekst.....	6
1.2 XX sajandi algus ehk hoone ehitusaeg.....	9
1.3 Nõukogude aeg ja 60ndate rekonstrueerimistööd.....	12
1.4 Tänapäev.....	14
2 Materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus.....	17
2.1 Üldine kirjeldus.....	17
2.2 Vundamendid-soklid.....	17
2.3 Põrandad.....	18
2.4 Seinad.....	18
2.5 Laed.....	20
2.6 Katus ja pööning.....	21
2.7 Aknad-uksed.....	22
2.8 Viimistlus/interjöör.....	23
2.9 Küttekolded.....	27
2.10 Õueala, piirded ja väravad.....	29
3 Väärtused.....	30
4 Säilitamise ettepanekud.....	32
Kokkuvõte.....	35
Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid.....	36
Lisa 1: Mõõdistusjoonised ruumide numbritega.....	37
Lisa 2: Ostu-müügi leping.....	38

Sissejuhatus

Lõputöös käsitletakse Valga linnas Uuel tänaval asuvat 1905. aastal ehitatud hoonet. Töö eesmärk on anda ülevaade hoone üld- ja ehitusajaloost, praegusest tehnilisest seisundist ning teha ettepanekud hoonega edasi toimetamiseks. Maja ei ole mälestis ega asu miljööalal.

Koolimaja omab alates 1925. aastast Valga linn ja on praegusel ajal antud kasutamiseks arhitektuuriresidentuurile, mille üheks vedajaks siinkirjutaja on. See on ka lõputöö objekti valiku ajendiks. Arhitektuuriresidentuuri eesmärk on luua alternatiivseid ruumiloomepraktikaid, mis ei põhine turuloogikal, vaid ennekõike soovil luua ruume ja paiku, mis rikastaksid igapäevaelu, võimestaksid kohalikku kogukonda ning kasutaksid ära Valga linna eripärasid. Kujutleme, et meie hoole alla sattunud hoone võiks olla lisaks ruumiloomega seotud inimestele eluaegse õppepaiga pakkumisele ka aeglase restaureerimise-renoveerimise õppeobjekt ning alaliselt muutuv majamuuseum, kuhu talletuvad arhitektide ja ruumikunstnike loomingulised jäljed.

Hoonet pole varem põhjalikult uuritud. Eesti arhiividest on leitavad 1963. aasta kapitaalremondi projekt, mis kirjeldab mõnel määral maja tollast olukorda. Ehitusaegseid jooniseid leida ei õnnestunud, võib-olla on projektidokumendid säilinud Läti arhiivides.

Hoone on säilinud oma põhimahus ja ruumijaotusega. Viimase aasta jooksul oleme teinud pistelisi avanguid tarindite väljaselgitamiseks ja sondaaže viimistluskihtide uurimiseks.

Hoone tehnilised andmed

Aadress: Valga, Uus tn 35 (varem Uus 27, kreposti nr 84)

Katastri nr: 85401:005:0540

Maa sihtotstarve: Ühiskondlike ehitiste maa 100%

Kõrvalhooned: 1, kuur

Katastriüksuse pindala: 1562 m²

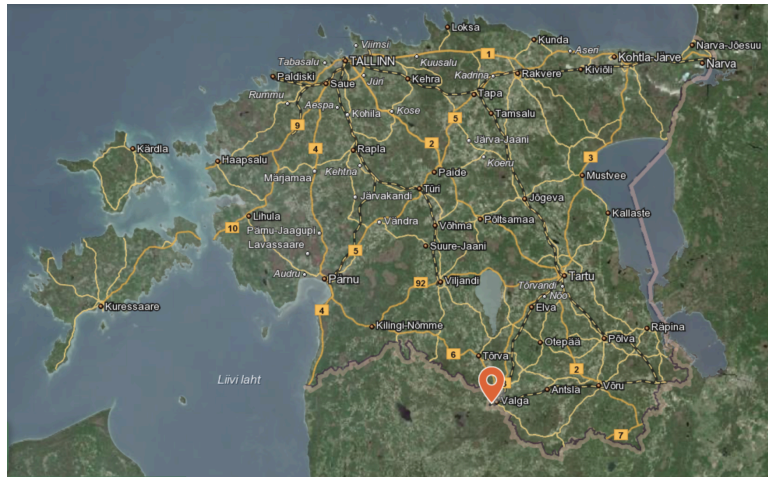
Ehitusaasta: 1905

Ehitisealune pind: 296.0 m²

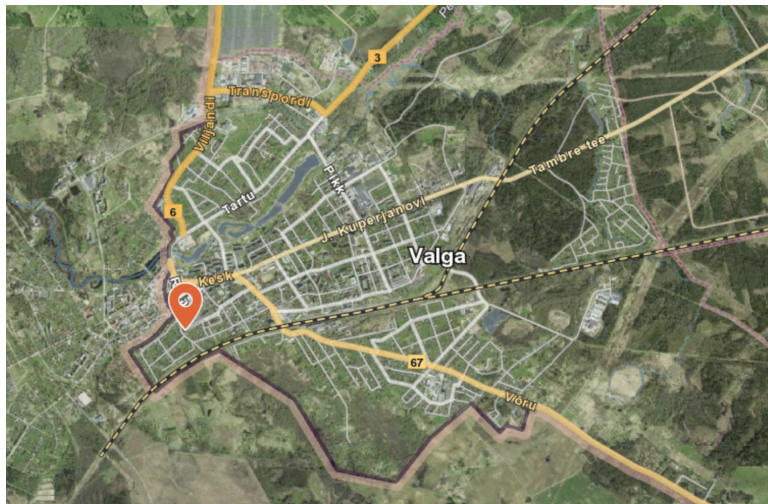
Suletud netopind: 502.1 m²

Maapealsete korruste arv: 2

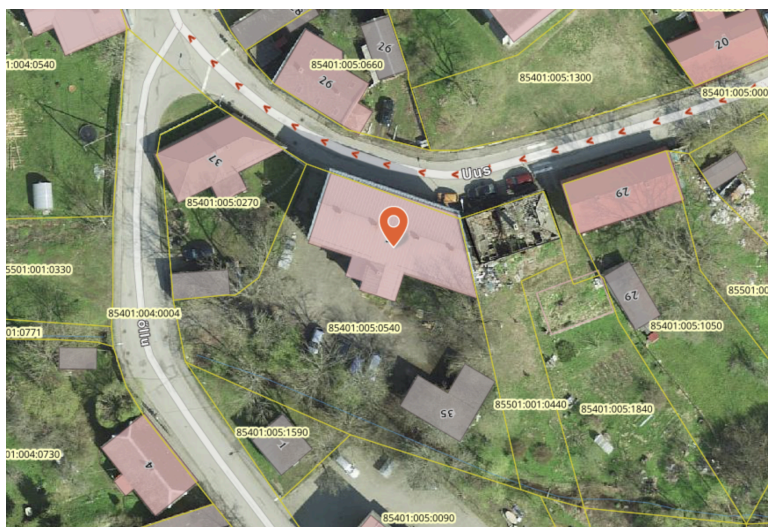
Maht: 2105.0 m³

1) Hoone asukoht Eestis (Maa- ja ruumiameti kaardirakendus 2025)

2) Hoone asukoht Valga linnas (Maa- ja ruumiameti kaardirakendus 2025)

3) Asendiskeem (Maa- ja ruumiameti kaardirakendus 2025)

1 Ajalooline ülevaade ja kontekst

1.1 Asukoht ja kontekst

16. sajandi lõpul, mil asula sai linnaõigused, hõlmas hoonestus kolme veevoolu vahelise ala. Põhjast oli linn piiritletud Pedeli jõega, idast Pipra- ja läänest Konnaojaga. Nendes piirides stabiliseerus hoonestus sajanditeks (Ill 4).¹ Uus tänav, millel hoone paikneb, kujunes välja 19. sajandi lõpus ja kuna oli linliku hoonestuse piiriks, siis algselt nimetati seda koos Aia tänavaga ka Taga uulitsaks (Ill 5).²

4) Rahvusarhiiv, EAA.308.6.35: Valga südalinn 1870. aasta kaardil.

5) Rahvusarhiiv, [ERA.T-6.3.1820](#): Valga linna üldplaan aastal 1905, väljavõte.

Kaardil on näha lisaks uuele Uuele tänavale ka juba vaadeldav hoone.

¹ Tintēra, Jīri. Valga elav linnasüda. Elavad vanalinnad. Valga. Toim. Triin Reidla, Kaija-Luisa Kurik. Muinsuskaitseamet, 2023, lk 7.

² folklore.ee (Eesti Rahvaluule veeb), Valga linna ajaloolised traditsioonid, <http://www.folklore.ee/pubte/ajaloolist/valga/valga.html>, 1927

Krunt lahutati 19. sajandi lõpus Friedrichshofi mõisa maadest ja seda piiritlevad nüüd põhja suunal Uus tänav, lõuna suunal väike nimeta oja, ida suunal põlenud ühekorruseline elumaja koos pikliku aiamaaga ja lääne suunal kolmnurksel krundil paiknev ühekorruseline elamu. Krundile pääseb lisaks Uuele tänavale avaneva aiavärava ka edela suunas paikneva Põllu tänava poolt. Maatüki lõuna- ja lääneküljes kasvab mitmeid kõrgeid puid - kased, tammed, pajud, elupuud jm. Krundi maapind langeb umbes 1,5 meetri võrra kirdest edela suunas. Valga linna pääsukesekujulise piiri suhtes asub hoone linnu kaelas. Hoone vähim kaugus Läti piirini on ~140 m.

Kahekorruseline hoone paikneb Uue tänava langeval väliskurvil näoga “mäelt” tulijate poole ja seetõttu on selle fassaad terviklikult hästi vaadeldav. Lisaks ühe- ja kahekorruselistele puumajadele asub samal tänaval veel mitu koolimajaga samal ajastul ja sarnases stiilis punastest tellistest ehitatud hoonet.

6) Uus 35 hoone praegusel ajal

Näiteks koolimajast kohe üle tee (Uus 26) asub ühekorruseline punastest tellistest maja, mida on kasutatud kogudusehoonena ja mis praegu täidab elamu ülesannet (Ill 7). Tänavatpidi ülespoole liikudes aadressil Uus 14 asub kahekorruseline 1925. aastal Leib Scheini villatööstuse töökojaks ja kudumistööstuseks ehitatud kivimaja³, mis rekonstrueeriti hiljuti vallavalitsuse poolt üürimajaks (Ill 8). Uus 6 seisab hetkel mahajäetuna ja laguneb (Ill 9).

7) Uus 26. Mai 2025.

8) Uus 14. Aprill 2025.

9) Uus 6. Aprill 2025.

³ ERA.969.4.1693. Schein, Leib'i Valgas, Uus tn. 14 viillatööstuse töökoda ja kudumistööstus

1.2 XX sajandi algus ehk hoone ehitusaeg

Hoone on ehitatud ilmselt 1905. aastal⁴, mil Valga oli Eesti mõõtkavas buumiv suurlinn. Linna laienemise käimalükkavaks jõuks oli Tsaari-Venemaa raudteevõrku ühendumine 1887. aastal. Nii Valka kui ka Valga raudteejaam ning nende juurde kuulunud abihooned, samuti paljud raudteetööstust teenindavad ja teised varased punastest tellistest kivimajad üle kogu linna olid stiililt historitsistlikud.⁵ Levinud detailid nagu aknapealmikud, lukukivid ja muustrilised vahekarniisid on esindatud ka vaadeldava maja esi- ja otsafassaadil. Maakividest vundamendiga hoonele ehitati kõrge pööningukorrus. 8-teljelise küllaltki sümmeetrilisena mõjuva tänavafassaadi peauks jääb tsentrist vasakule ja seetõttu mõjub keskjoonest teadmata põhjustel kõrvalekalduv, aga mitte ka uksega joonduv väike pööninguaken väikese vimkana. Punastest puhtalt vuugitud tellistest voodri all peidab end püstpalkidest konstruktsioon. Hoone sai madala viiluga katuse, mis kaeti ilmselt plekiga. Hoovikülg sai fassaadidetailide poolest vaesem, puuduvad vahekarniisid ja aknapealmikud on tagasihoidlikumad. Idasuunaline otsasein ehitati ilma akende ja muude detailideta tuletõkkemüüriks. Kuna hoone ehitati tõenäoliselt krundi kujust lähtuvalt trapetsikujulise põhiplaaniga, siis on hoovipoolne välissein tänavapoolsest pikem ja 2. ning 4. telje aknad ühe lisajaotuse võrra laiemad (Ill 17). Hoovipoolse välisseina keskjoonele ehitati õuetrepikoda. Kui muidu on hoone säilinud oma algses mahus, siis hoovitrepikoda on ilmselt korduvalt ümber ehitatud ja pole täpselt teada, milline oli selle maht hoone rajamise ajal. Hoone vahelaed ja katusekonstruktsioon ehitati puidust. Hoone edelanurgas asuva toa alla rajati väike terastaladele toetuva betoonist võlvlaega ja muldpõrandaga kelder, sissepääsuga hoovi poolt. Hoone rajati ahjuküttega ning väljakäikudega, vett toodi pangedega hoovipealsest kaevust. Maja oli varustatud elektriga. Ilmselt rajati koos hoonega krundile kohe ka hoone paljude ahjude toitevarude hoiustamiseks mõeldud puukuur.

⁴ Rahvusarhiiv, ERA.3084.1.399: Kirjavahetus linna V algkooliga õppetöö korraldamise ja majandusküsimustes. Samuti on hoone märgitud 1905. aasta linnaplaanile.

⁵ Kooskora, Kristo. Rauast, puust ja punastest tellistest ebatavaline depoolinn Valga. Elavad vanalinnad. Toim Triin Reidla ja Kaija-Luisa Kurik. Muinsuskaitseamet, 2023, lk 54

Linna ostab omale Uuel tän. maja.

Linnarivolikogu erakorralisel koosolekul neljapäeval, 5. skp. otsustati omandada linnale Uuel tän. krep. nr. 84 all asuva kahekordne maja, kus praegu asub linna V algkool.

10) Lõuna-Eesti, nr. 45, lk 3, 07.11.1925

(Valga linna kroonika, valgalinn.ee)

Otstarve ja omanikud

Hoone on ehitatud enne 1919. aastat ehk enne tänapäevase Valga maakonna teket.

Maakond loodi Viljandi-, Võru- ja Tartumaa küljest võetud valdadest. Selles mõttes ei ole tegu iseseisva ajaloolise piirkonnaga, vaid raudtee arengust tekkinud küllaltki suurele Valga linnale, mis rahulepinguga Lätilt Eestile saadi, kunstlikult moodustatud tagamaaga. Tsaariajal oli Valga olnud küll kreisilinn, kuid peamiselt lätikeelsetele aladele. Ka vaadeldava hoone rajajateks ja esimesteks omanikeks on saksa või läti päritolu jõukamad mehed.

Ei ole teada, mis otstabeiks hoone täpselt ehitati, kuid eluea jooksul on seda enamjaolt kasutatud koolimajana, vahepeal ka internaadina. 1909. aasta aadressiraamatu järgi oli tollane majaomanik August Berg (sepp ja linnarivolikogu liige), otstarvet märgitud ei ole. Bergi pärijad müüvad maja 1912. aastal Jaan Kraujinile (ka Grauin, Graudin), kes omakorda 1921. aastal müüb hoone kohalikule suurärimehele David Nottel Schamesile.⁶ Alates 1919. aastast üüris linn hoonet 500 marga eest aastas kooli tarbeks⁷ ja 1925. aastal omandas Valga hoone Schames'ilt ja omavalitsusele kuulub see tänaseni (III 10).

1919/20 õppeaastal tegutses hoones Valga II ehk Läti algkool ning alates 1920. aastast vene õppekeelega Valga V algkool, kus õppisid venelased, poolakad, juudid jt (III 11). Raudtee tulekuga asus linna asus elama palju uusi, erinevast rahvusest inimesi. Sõja tõttu oli mõnedel haridus pooleli jäänud ning klassides oldi eri vanuses lapsed.

⁶ Rahvusarhiiv, EAA.2381.4.111. Toimik Valga linnas asuvale kinnistule nr. 84.

⁷ Rahvusarhiiv, EAA.2381.4.111. Toimik Valga linnas asuvale kinnistule nr. 84.

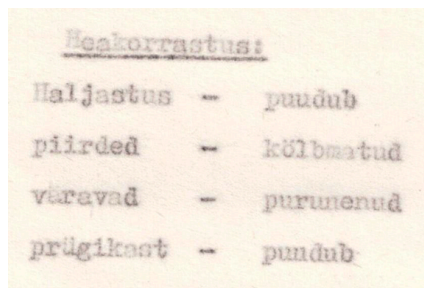
11) Valga Muuseum, VaM F 2802: Valga Vene algkooli õpilased ja õpetajad. Küllaltki tõenäoliselt on foto tehtud koolimaja hoovis puukuuri ees.

12) Valga muuseum, VaM F 839-145: Valga I Keskkooli internaat

1.3 Nõukogude aeg ja 60ndate rekonstrueerimistööd

Alates 1944 tegutses hoones Valga II Keskkool⁸ ning 1963. aastal kohandati hoone Valga I Keskkooli internaadiks. Seoses suurema remondiga on sellest ajast ka kõige rohkem ehitusega seotud dokumente säilinud. Kommunaalprojekti tehnilise tööprojekti kaustast⁹ võib leida nii hoone ja selle ümbruse tollase tehnilise olukorra kirjelduse kui ka remondi- ja ümberehitustööde jooniseid, mis aitavad maja ehituslugu kokku panna.

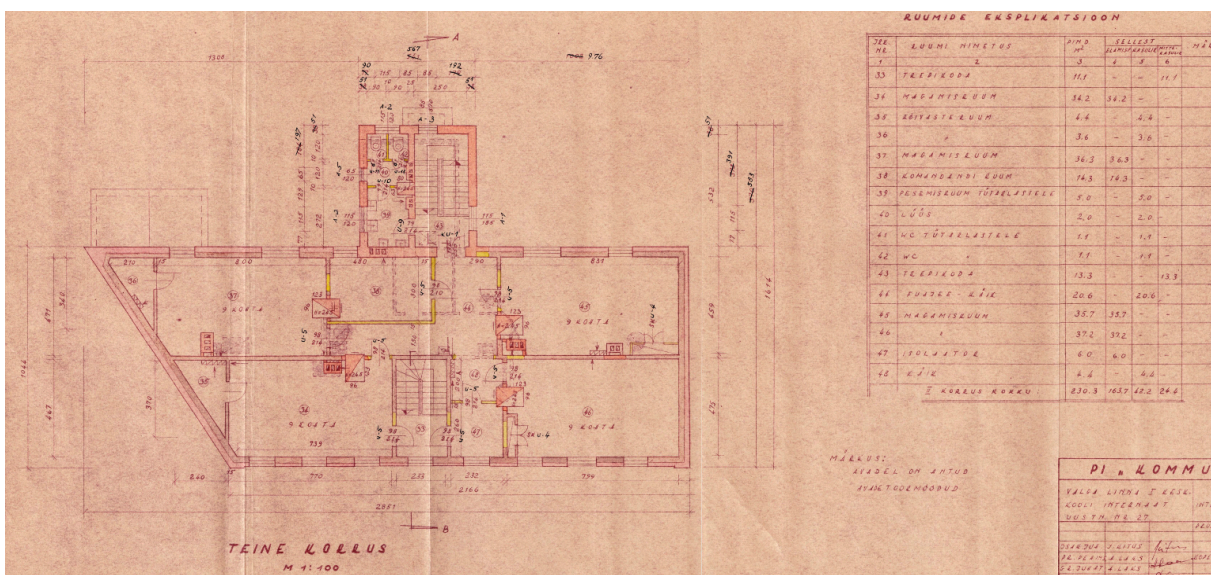
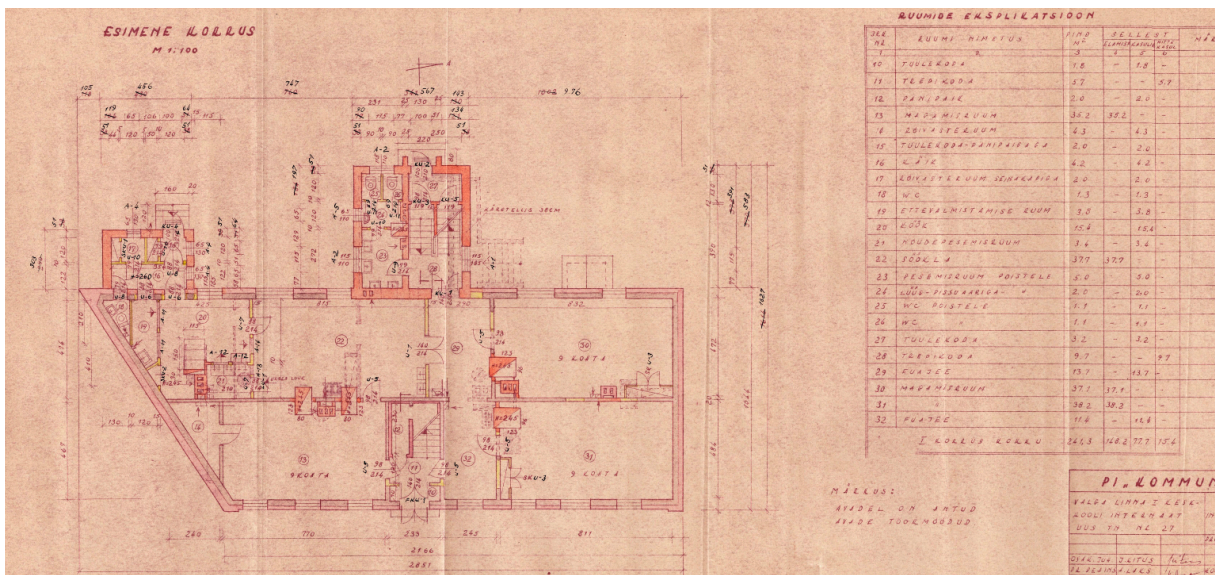
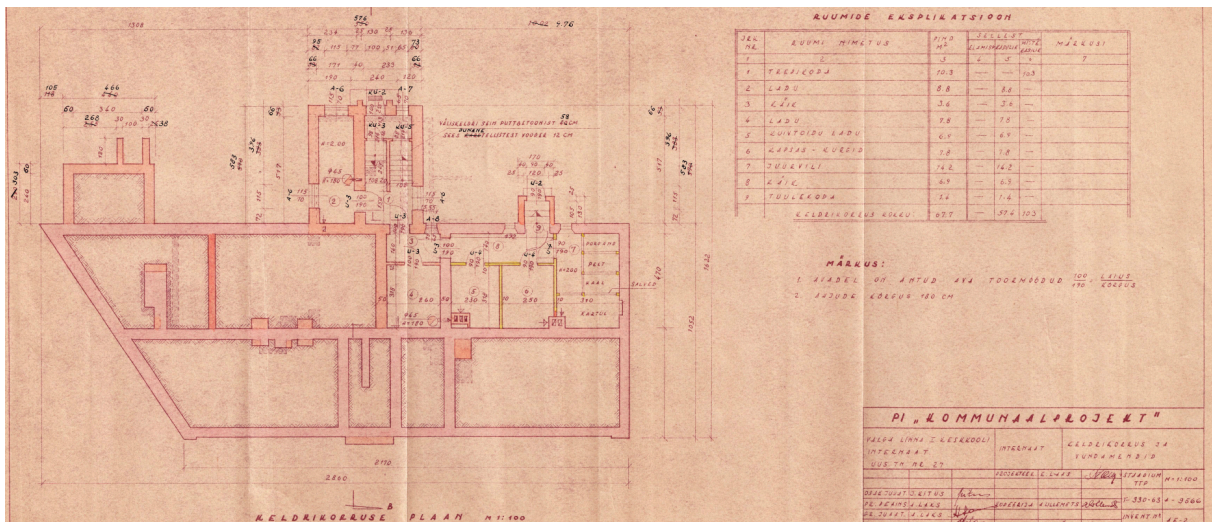

13) Väljavõte 1963. aasta majavalduse olemasoleva seisukorra kirjeldusest

Projekti järgi suleti hoovis asuv kaev, mille vesi oli joogiks kõlbatu ja loodi liitumine üle tänava asuva kaevuga, rajati surveveetorustik. Plekk-katus asendati lainelise eterniidiga. Keldri muldpõrand asendati tsementpõrandaga. Kõik, nii lihtpottidest voodriga köögipliit ja toaahjud kui ka plekk-kestaga ahjud lammutati. Kolm korstent ja ahjud rajati uute kohtade peale ja I ja II korruse vahelagesid toestati seetõttu kohati metalltaladega. Õuetrepikoda plaaniti ümber ehitada tulekindlamaks ning sinna rajati pesuruumid ja uued wc-d. Paistab, et trepikoda on kohati ümber tehtud, kuid mitte plaanitud mahus, piirduti vaid sisetöödega. Maja hoovisissepääs on endiselt trepikoja külje peal hoone sisenurgas ning trepikoda ei ole 1963. aasta joonisel näidatud mahus suurenenud, samuti ei ole välja ehitatud trepikojaalust keldrit. Märke pole ka hoovifassaadile lisada plaanitud köögi tamburist. Ruumide planeeringus viidi ellu vaid uste kinniehitamine tubade läbikäidavuse vähendamiseks ning lisati mõned sisseehitatud kapid. Internaat pidi projekti järgi majutama kokku 76 inimest seitsmes ruumis, arvestusega 4 m² inimesele. Sellest ajast vast kõige rohkem on maja ilmele mõju avaldanud fassaadi ülevõõpamine õlivärvidega.

⁸ Valga Priimetsa kooli Wikipedia leht. https://et.wikipedia.org/wiki/Valga_Priimetsa_Kool vt 22.04.2025

⁹ Rahvusarhiiv, ERA.T-2.4-1.20376: Valga linna I Keskkooli internaat (Uus tn 27) tehnilise tööprojekti tööjoonised. Vundamentide plaan ja lõiked, keldrikorruse lagede plaan, I ja II korruse lagede plaan, silluste plaan, sarikate ja katuse kandekonstruktsioonid, trepi tööjoonised, arhitektuur-ehituslik osa, küte ja ventilatsioon, veevarustus ja kanalisatsioon, elektriosa. Kalkajoonised. T-330-63

1.4 Tänapäev

1987. aastal kohandati mitu aastat tühjalt seisnud taaskord õppetööks – Valga Täiskasvanute Kaugõppegümnaasium tegutses hoones kuni 2022. aastani.¹⁰ Selle aja jooksul on hoone saanud uue tagasihoidliku plekist katusekatte ja vihmaveesüsteemid, samuti on mitmes jaos välja vahetatud või hädapärastelt remonditud aknaid, leidub nii puit- kui ka plastikaknaid. Hoovi sissepääsu ette ehitati uus varikatus ja betoonist trepistik. Välja on vahetatud ka nii mõnedki küttekolded, peamiselt kaminaste vastu. Kõige enam kasvas maja erinevate komposiitmaterjalidest kihtide näol oma sisemuse suunas. Lubikrohvitud seinad ja laed löödi üle õhukeste vineertahvlitega, põrandad said puruplaatidest ning pvc-rullmaterjalist katted, korstnad ja ahjuümbrused vooderdati tulekindlate plaatidega. Olemasolevate elektrisüsteemide juurde on lisatud uusi.

Alates 2023. aastast tegutseb hoones arhitektuuriresidentuur VARES. Pakume oma tegevusega majale ajutist varjupaika ja vastupidi ning püüame õppida väärtustama kihilist, kriuksuvat ja kergelt vildakat pärandit.

17) Koolimaja hoovikülg. Mai 2025

¹⁰ Valga linna kroonika.

<https://valgalinn.ee/wiki/organisatsioon/2761-valga-rahvahariduse-seltsi-%C3%B5htukursused-%C3%B5htukooli-t%C3%A4iskasvanutele-kaug%C3%B5ppe%C3%BCmnaasium/>

18) VARESe ehitatud vannituba

19) Endine klassiruum on nüüd köögina kasutusel

20) Ülemise korruse klassiruumidest said magamistoad

21) Õpetajate toast on saanud puidutöökoda

2 Materjalikasutuse ja tehnilise seisukorra kirjeldus

2.1 Üldine kirjeldus

Maja seisukord on üldiselt rahuldav. Majal on hiljuti vahetatud katus ja vihmaveesüsteemid, mis on hea, sest ülalt poolt niiskus ligi ei saa. Kõrge pinnavesi ja hoone suunas kaldu olev maapind juhivad tingivad aga keldris uputuse, mille vältimiseks töötab seal pidevalt veepump. Hea loomulik ventilatsioon ehk tihendamata aknad ja kohati hõredad seinad aitavad hoonel kergemini üle elada praeguste kasutajate sesoonse kohalolu, kuid teevad hoone kasutamise külmade ilmadega parajaks väljakutseks.

2.2 Vundamendid-soklid

Maakividest vundamendi seisukord on välisvaatluse põhjal hea. (Ill 23) Tõenäoliselt valede maapinnakallete ja kõrge pinnasevee tõttu jõuab keldrisse palju vett, mistõttu on praeguseks lahenduseks alaliselt tööle pandud elektripump. Sokli kõrgus varieerub sõltuvalt maapinna reljeefist (10-70 cm). Keldriuksest kahel pool asunud varasemad keldriaknad on kärgtellistega kinni müüritud. Keldriukse kohal paistab varasema varikatuse jälg. Keldri põrand on ilmselt 1960ndatel betoneeritud ja on vahepeal kattunud paarikümne sentimeetrise muda- ja kultuurikihiga. (Ill 22)

22) Kelder. Nurgas on näha pidevalt töötav veepump. Mai 2025.

23) Maakividest laotud sokkel. Mai 2025.

2.3 Põrandad

Üldiselt on kihtide all säilinud ehitusaegne puitpõrand, mida on koolijuhi aruannete kohaselt 30ndatel kolm korda aastas õlitatud¹¹. Hiljem nõukogude ajal on põrand saanud peale õlivärvi kihid ning siis juba moodsamad materjalid - puruplaadid ja pvc-katted. Mõnedes ruumides on 1960ndatel remonditud põrandad, lauad on kitsamate ja õhemate vastu vahetatud ning lakitud. Juhuslik avang ühte madalama sokliosaga ruumi kinnitas, et vähemalt seal ruumis toetuvad ehitusaegsed põrandalauad otse ligi ühe meetri paksusele liivakihi ja on on väga heas korras.

24) Hoone kirdenurgas asuva I korruse puitpõrandasse tehtud avang. Mai, 2025

2.4 Seinad

Nii välis- kui ka mitmete siseseinte kandvaks osaks on püstpalgid. Konstruktsiooni avanguid ei ole tehtud, palkide seisundit hinnatud ei ole. Välisseinad on vooderdatud punaste keraamiliste tellistega, mille seisukord on paiguti kehv. Näiteks sokli servad on saanud kohati niiskuskahjustust ning tellis on murenenud. Hoovitrepikoda katvad tellised on kehvast seisus. 1960ndatel on tellised punase värviga lohakalt üle värvitud, aknaümbrused on rõhutatult kollase ja valgega esile tõstetud.

Võib arvata, et tellised on kohalik toodang, sest kuigi suuremahuliste ehituste tõttu asutati tellisevabrik Valli tänavale alles 1909, siis linnas oli juba varem neli kivilöövi¹² ja maapõues leidub hulganisti tarvilikku materjali (sellest annab muuhulgas tunnistust ka äärelinna tänava nimi Saviaugu). Meistrimärke tellistel uuringute käigus silma ei jäänud, (v.a üks Holdre tehase tellis fassaadil, aga see ei pruugi olla ehitusaegne, kuna asub ilmselt ümber ehitatud

¹¹ Rahvusarhiiv, ERA.3084.1.399: Kirjavahetus linna V algkooliga õppetöö korraldamise ja majandusküsimustes

¹² Postimees (1886-1944), nr. 62, lk 2, 17.03.1909

trepikoja fassaadil), samuti segavad jälgi kooliõpilaste aastakümnete jooksul kividesse kraabitud rohked initsiaalid ja muud sõnumid.

25) Valga Muuseum, VaM F 911-220: Valga I Keskkooli internaat, Uus tn 27

26) Ülevärvitud fassaaditellised. 2024

27) Fassaaditellistega tõenäoliselt samast savi august toodud värske toorsavi. 2024

2.5 Laed

Hoonel on üldiselt puidust vahelaed, keldris on metall-taladele toetuv raudbetoonlagi. 1960ndatel on projekti järgi toestatud ahjude ja korstende asukoha muutumise tõttu vahelagesid metallist topet T-taladega. Avanguid pole tehtud, et seda kinnitada. Katuslagi on toetatud puidust lisataladega (Ill 28).

28) Katuslae läbivajunud talade lisatoed. Mai 2025.

2.6 Katus ja pööning

Eterniitkatus on kümmeaastat tagasi vahetatud hädapärase, aga tõhusa plekk-katuse vastu. Pööning on soojustamata, sarikad on avatud ning varasemalt võõbatud üle ilmselt lubjaveega. Korstna läbiviigu on juures katusekattes auk, mis laseb vihma läbi ja tuleks ära parandada. Korstnapitsid on uued ja korralikus seisus. Hoone küljes olevad vihmaveesüsteemid on korda tehtud, pinnase kallete tõttu on probleeme liigse vee jõudmisega vundamentide ja keldrini.

30) Plekk-katus ja korstnapitsid. Mai 2025.

30) Pööning. Mai 2025.

2.7 Aknad-uksed

Aknaid on erineval ajal vahetatud ja putitatud. Endisesse õpetajate tuppa ning direktori kabinetti on natuke õhukindlamad plastikaknad paigaldatud, teistes ruumides on erinevate aegade puitaknad. On näha püüd jätta akende vahejaotus sarnaseks.

Ehitusaegseid uksi on säilinud vähe, ühe kehvas seisukorras ilmselt algupärase ukse leidsime kinniehitatult seina seest. (Ill 31)

31) Seina seest leitud ilmselt algupärane siseuks. August 2024.

2.8 Viimistlus/interjäär

Kõikides suuremates ruumides tundub olevat sarnane viimistlus. Küllaltki lohakalt paigaldatud vineertahvelduse all on säilinud varasemad lubikrohvitud võlvlaed ja seinad. (Ill 32) Õhukesed vineerplaadid paigaldati ilmselt vahetult enne 1987. aastat kui majja kolis Kaugõppegümnaasium või selle töötamise ajal, vähemasti võib seda eeldada krohvile märgitud aastaarvust 1985. (Ill 33) Kõige esimeses kihis, veel enne krohvi, on mõnes kohas näha otse palgi peal tapeedi jälgi. (Ill 34) Tapeet oli ilmselt ajutine lahendus hoone suurema paikavajumise ajaks. Paistab, et lambrii lisati mõni aeg pärast krohvimist, seda võib eeldada lambrii all oleva krohvi tumepunaseks värvitud pinnast. (Ill 35) Kõikides suuremates ruumides katab seinu kuni 1,5 meetri kõrguseni püstprofiillaudisest lambrii. Pistelised värvikihtide uuringud on tehtud teise korruse kagusuunalise toa lambrii ülemisest osast (Ill 37) ja esimese korruse edelasuunalise ruumi lambrii (Ill 36). Ühest esimese korruse ruumi seinast ülemisest osast tuli välja sinakas-rohekates toonides trafarettmaaling. Sellest järgmisel, uuemal kihil on näha samal kõrgusel tumepunast triipu, mis on jaganud seinast ülevaalt valgelaadseks ja alt roosaks. (Ill 38) 1930. aasta interjööri fotol on taoline triip esindatud, mistõttu võib eeldada, et trafarettmaaling on tehtud enne fotot.

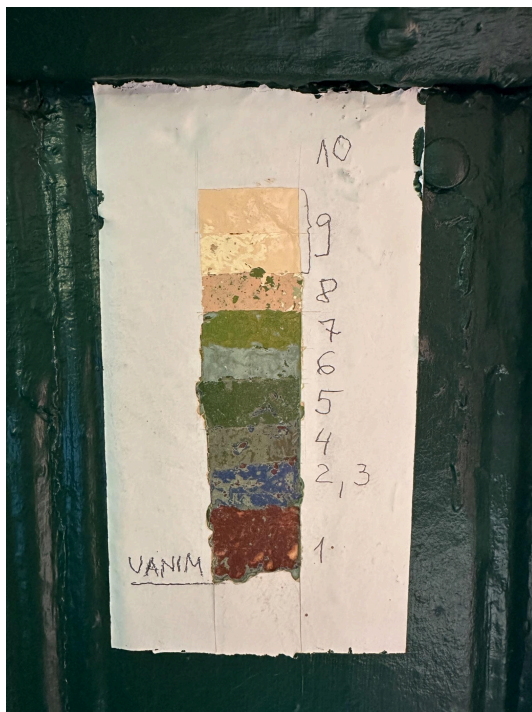
32) Vineertahvli all peituv võlvlagi. August 2024. 33) Aastaarv viimasel krohvikihil. August 2024.

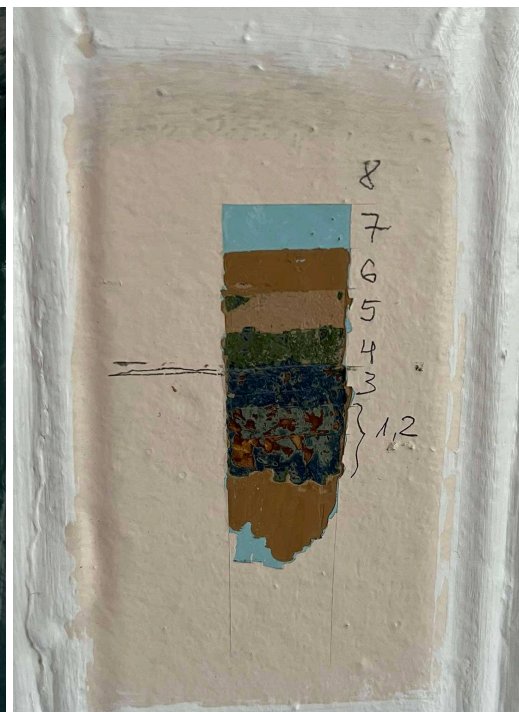
34) Tapeedijäljed otse palgil. Mai 2024.

35) Lambriialune värvitud krohvikihht. Mai 2024.

36) Esimese korruse lambrii sondaaž.
Autor Triin Reidla. August 2023.

37) Teise korruse lambrii sondaaž. August 2023.
Autor Triin Reidla. August 2023.

38) Esimese korruse tänavapoolse ruumi seina ülemisest osast välja tulnud trafarettmaaling. Mai 2025.

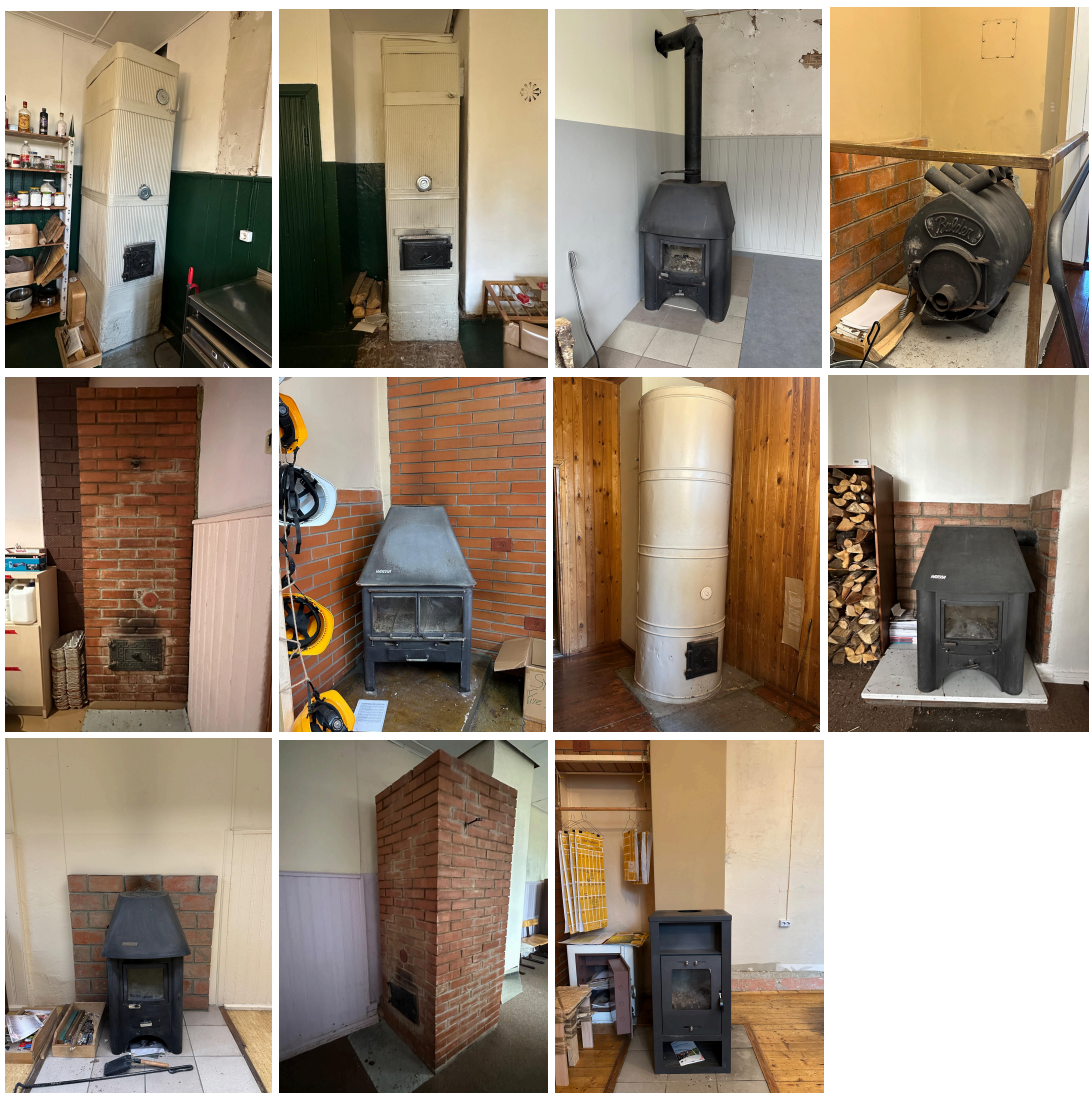

39) Valga vene algkooli pühapäevakool. 1930. aastad.¹³

¹³ Karjahärm, Toomas. Vana Valga: ehitised ja inimesed. Kirjastus Argo, 2006

2.9 Küttekolded

Hoones on hetkel 13 rahuldavas või kehvas seisus küttekollet ja 4 kasutusel korstent. Algsed korstnad ja kolded on 1960ndatel lammutatud ja ehitatud uute kohtade peale. Koldeid on mitmeid kordi uuendatud. Ebastandardne ja kõikuv ruumitemperatuur on pannud maja ajutisi elanikke otsima sooja saamiseks alternatiivseid viise. Nii sündis näiteks kohtkindlate küttekehade kõrvale ka rändavate kuumade pinkide perekond. (Ill 41). Ahjude kütmine on ressursimahukas, puid kulub ligikaudu 75 m³ aastas. (Ill 42)

40) Hoone 13st küttekoldest 11. Mai 2025

41) Ajutised küttekehad: kuumade ahjus küpsetatud kividega laetavad õuepingid. September, 2024.

42) Maja mitmed ahjud õgivad terveid metsatukke. August, 2024.

2.10 Õueala, piirded ja väravad

Suuremat osa praegusest hoovialast katab pragunev ja künklik asfaltkate. Hoov on piiritletud kõrgete puudega ja nõukogudeaegse metallpostidel ja -raamidel võrkaiaaga. (Ill 43) Asfaltkattes on väikese umbrohupeenraga tähistatud kunagine kaevu koht. (Ill 44) Krundi kagunurgas asub L-kujulise põhiplaaniga puukuur.

43) Piirdeaed. Mai 2025. 44) Lõkkekoht ja kunagine kaevukoht kõrvuti. Mai 2025.

45) Puukuur. Mai 2025.

3 Väärtused

Üldised väärtused

1. **Hoone linnaehituslik paiknemine tänaval ning Uus tänav ise kui ajalooline väärtus.** 19. sajandi lõpus loodud Uus tänav on väikelinliku hoonestusega – ühe- ja kahekorruselised hooned paiknevad või on paiknenud küllaltki tihedalt üksteise kõrval. Hoone paikneb tänava väliskurvis nii, et selle fassaad avaneb lähenevale möödujale terviklikult, mitte küljelt nagu tavapäraselt tänava ääres paiknevad hooned.
2. **Kuulumine Valga raudteeuumi aegsesse stiiliklassikasse.** Hoone on Valga tellishistoritsismi üks esindajatest. Paljud samalaadsed on juba hävinud, muuhulgas Valga raudteejaam.
3. Muinsuskaitse vaatest on ääremaa eeliseks **ehitatu algupärane säilivus.** Hooneid ei kiputa nii lihtsasti uuendama, need peetakse korralikult lõpuni. Ka selle koolimaja puhul on näha nii ressursside nappust kui ka sellest tingitud nutikust parandus- ja hooldustöödel. Kihtide lisandudes on eelnev allpool säilinud.
4. Empiirilistele andmetele tuginedes võib öelda, et **kohalikud inimesed peavad majast lugu ja hindavad selle väärtust sümpaatseks.** Maja säilivuse koha pealt ei saa ka seda väärtust alahinnata. Hoone on majutanud mitmeid koole ning võõrustanud mitmeid põlvkondi õpilasi ja õpetajaid - seda on peetud ja peetakse siiani hubaseks majaks.
5. **Vabadus hoonega eksperimenteerida.** Kuna hoone ei ole mälestis ega kuulu miljööalasse, on avalikus omandis, asub ääremaal väikelinnas, kus bürokraatiaahelad on lühemad ja linnaruum pole liialt estetiseeritud, siis on see ideaalne katselava eksperimenteerida soovivatele ruumiloojatele.
6. **Õhustik.** Hoone on standardiseeritud ruumidega harjutatud inimesele kindlasti ebamugav, kriuksuv, naksuv, kohati jahe ja keeruline kasutada. Normatiivsete ruumide kõrval mõjub ta justkui erivajadustega majana, mis vajab järjepidevat hoolt ja tähelepanu, ta ei toimi sujuvalt foonil. Siiski on selles aktiivses kahekõnes hoone ja kasutajate vahel midagi, mida tasub säilitada või edasi arendada.

Väärtuslikud detailid ja tarindid

Detailid ja tarindid tähistatud korruseplaanidel. (Lisa 1)

1. **Maja tänavapoolne fassaad.** Kuna fassaad on hästi vaadeldav ning – kui värvikiht välja arvata – küllaltki algupäraselt säilinud, sh akende asetus ja kuju, algupärane konstruktsioon ja tellisvooder, võib seda pidada muinsuskaitseks oluliseks.
2. **Aknad.** Algupäraseid aknaid pole küll alles, aga säilinud on hoone põhimahu akende kuju, jaotus ja asetus. Õuetrepikoja algupäraste akende kohta andmed puuduvad.
7. **Konkud, pööning, sahver, kelder, sisseehitatud kapid, panipaigad.** (Tähistatud joonisel nimeliselt) Neil hämaratel ruumiosadel on väike ehitustehniline väärtus, aga need on tänapäeval ohustatud ruumiliigid, mille olemust võiks säilitada või taastada.
8. **Lubikrohvitud peegelvõlvlagi ja seinad.** (Ruum 5-9, 15-18). Enamikes suuremates ruumides on 1980ndate lõpus paigaldatud vineerplaatide all peidus varasemad krohvipinnad. Krohvi seisukord on kohati kehv ja vajaks fikseerimist ja parandusi. Ühes ruumis tehtud krohvi sondaaž paljastas seina ülaosas uuemate krohvikihide all leiduva trafarettmaalingu (Ruum 9). Võib arvata, et maalinguid on säilinud ka teistes suuremates ruumides. Jõudumööda võiks trafarette uurida ning jäädvustada.
9. **Puidust lambrii.** (Ruum 8-9, 15-18) Kuna hoone algusaegadest pärit ~1,5 m kõrgune profiillaudis katab kõikide teise korruse ja kahe esimese korruse suuremate ruumide seinasid, moodustab see võtte läbiva ja tervikliku joone hoone interjööris. Lisaks annavad need tunnistust eelnevate aegade värvivalikutest. Võiks säilitada, olgugi et laudise kuju on värvikihtide all amorfjaks moondunud.

46) Trepialune konku siseaknaga. Mai 2025.

4 Säilitamise ettepanekud

Hoone säilitamiseks tehtud ettepanekud arvestavad selle asukohta, tehnilist seisukorda, arhitektuurset väärtust ja tulevase potentsiaalseid kasutajaid. Hoones on säilinud uuemate kihtide all palju algupärast, kuid kuna maja on oma arhitektuurilt pigem tavakordne ning ei oma eriliselt väärtuslikke ehitusdetalle, siis säilitamiseks tehtud ettepanekud ei hõlma mitte niivõrd peent restaureerimist kuiivõrd hoone hämar-hubase ja pooltoore olemuse säilitamist, olemasoleva mateeria uudishimulikku edasiuurimist ja ruumitundlikku eksperimenteerimist.

Arvestan hoonega edasi toimetamisel kahe võimaliku alternatiiviga. Esimese stsenaariumi kohaselt kasutatakse hoonet minimaalselt sekkudes suvemajana, teises variandis võetakse ette suuremad ehitustööd ja maja käiku aastaringselt.

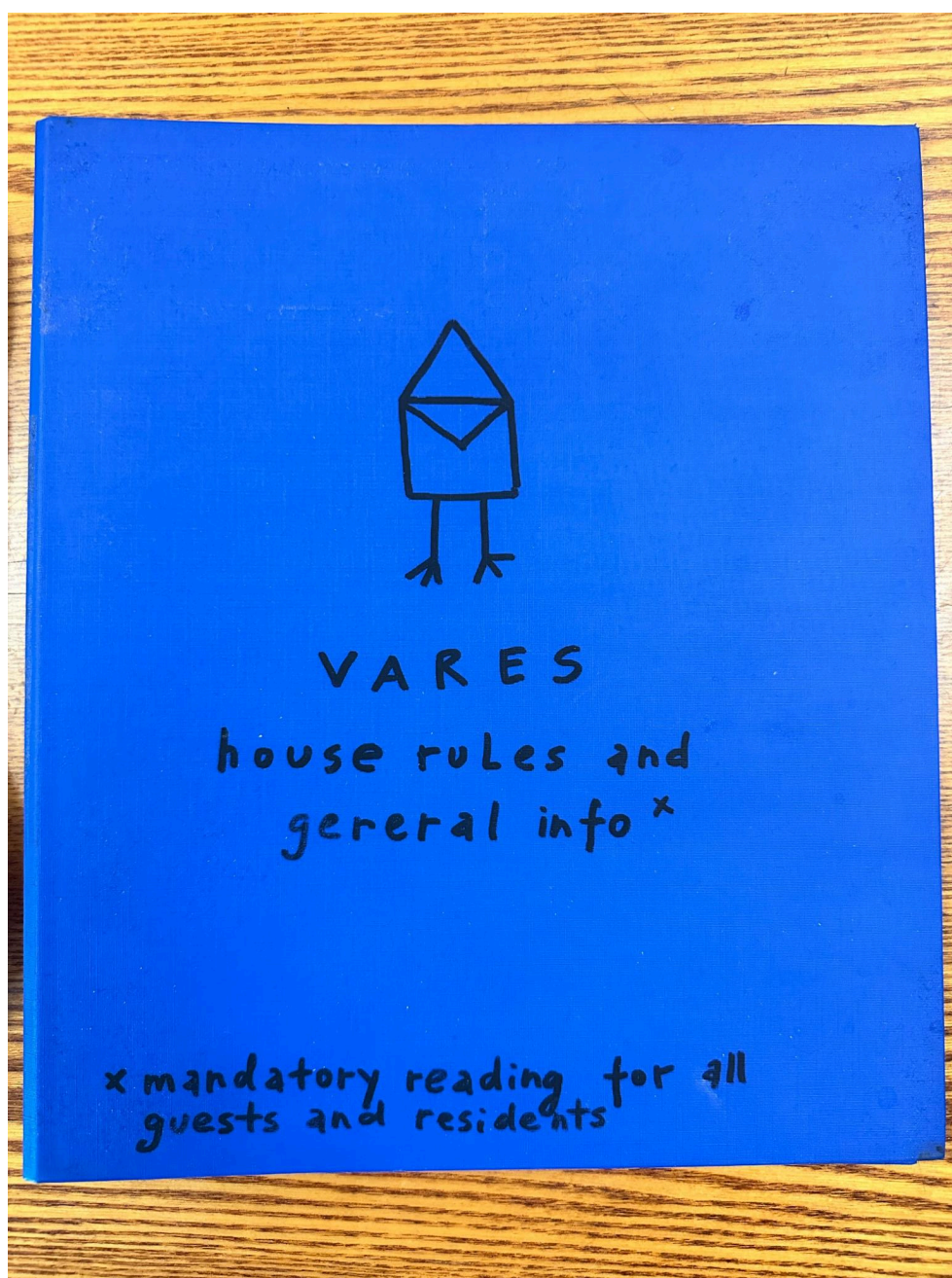
Ettepanekud ja soovitusel:

- **Säilitada hoone põhimaht ja tänavapoolne fassaad.** Hooajalisel kasutusel hoonet soojustada pole tarvis, aastaringselt kasutuselevõtmisel tuleks vältida fassaadide muutmist ja kaaluda maja sooja- ja õhutihedamaks tegemist pööningupõranda soojustamise ja akende tihendamise abil. Kuigi nõukogude ajal üle võõbatud fassaad oleks autentsem ilma värvita, peaks hindama enne värvi eemaldamist selle mõju tellisevoodrile. Kuna hoovitrepikoda on korduvalt ümber ehitatud ning kehvast seisus, siis võib kaaluda selle ümberehitamist või laiendamist. Telliseid võiks taaskasutada koha peal, näiteks ülejäänud fassaadi parandamiseks või uue mahu ehitamisel.
- **Esmajoones tegeleda vee eemalejuhtimisega hoone vundamentidest ja keldrist.** Kuna hoone algusaegseid veejuhtimissüsteeme ega maastikukujundust pole säilinud, siis võib sellesse ülesandesse suhtuda loominguliselt. Kui jätkata alaliselt töötava pumba kasutamist keldrist vee eemaldamiseks, siis võib kasutada survevett näiteks suvise purskkaevu rajamiseks või rajada (skulpturaalseid) veerenne ja vihmaveetünne. Kui tahta loobuda veepumbast, võib kaaluda suurejoonelisemaid ettevõtmisi, näiteks дренаaži ehitamist hoone perimeetrisse, modelleerides maastikku nii, et vesi voolaks loomulikult hoonest eemale. Võib kaaluda ka vihmaveeadeade loomist hoonest pisut eemale.
- **Säilitada võimalusel hoovi kõrghaljastust.** Üks väravaäärsetest saarepuudest on siiski haige ja tuleb peagi maha võtta.

- **Säilitada konkud või konkulikkus ja justkui tarbetud ruumid.** Võtta kasutusele tänapäevasteks vajadusteks või mõelda välja täiesti uued tegevused lähtuvalt ruumide iseloomust. Näiteks võib väike kolmnurkne ruum - eriti selline, millel on üks terav, peaaegu kasutamatu nurk - kutsuda esile argivajadustest kõrvalekalduvaid funktsioone. Ruumi suunav geomeetria tõmbab pilgu teravnurka, sellest võib saada vaimne keskpunkt, väike altar.
Ka tuvidega jagatud pööning võiks jääda ruumiks, mis ei tõtta funktsionaalsusesse. Kui peaks tekkima vajadus või soov katuslage soojustada, võib selleks näiteks kasutada kohevat puistevilla, jättes villapilvesse vaid kitsa raja läbi pööningu.
- **Arendada edasi maja käsiraamatut.** Et alaliste elaniketa majas tagada igapäevane toimivus, siis oleme loonud pikemalt peatuvatele külalistele ligi 40-lehelise maja manuaali¹⁴ (Ill 45), mis sisaldab nippe ja trikke nii erineva iseloomuga ahjude kütmiseks, vanaldaste vee- ja kanalisatsioonitorustike hingeelu tundmaõppimiseks kui ka ühest otsast täienevat ja teisest kahanevat nimekirja parandustöödest, mis tuleks maja säilivuseks või seal mõnusamaks toimetamiseks ette võtta. See võiks toimida ja areneda ka edaspidi, toimides lisaks käsiraamatule ühtlasi ka ühe vana maja logiraamatu ja arhiivina.
- **Hoida korras ja vajadusel asendada avatäited.** Hoovipoolsed aknad on kehvast seisust, neil puudub päikesekiirguse eest kaitsev värvikiht, vajavad hädapärast remonti. Kui tekib vajadus aknaid välja vahetada, siis võiks järgida nende praegust jaotust. Valge värvi asemel võib kaaluda ka muid toone. Parandada aknalauad, et vesi ei pääseks tellisvoodri ja konstruktsiooni vahele. Tänavafassaadil on säilinud ilmselt nõukogude ajast aknaluukide hinged. Kuna pole teada, millised luugid ise olid, siis võib luukide ehitamise soovi korral läheneda neile loominguliselt.¹⁵
- **Tunda huvi siseruumi viimistluskihtide vastu.** Võtta teadmiseks, et vineertahvlite ja puruplaatide all peituvad algupärased kihistused - lubikrohvitud võlvlaed, trafarettmaalingud seintel ja vanad põrandalauad. Neid võib jõudumööda uurida, parandada ja arhiveerida. Ilmselt ei juhtu aga ka midagi kui nad mõnda aega veel rahulikult oma aega ootavad. Värvikihtide all juba moondunud lambriilaudise puhul võib eksperimenteerida - kui mitu kihti värvi on vaja, et laudis minetaks oma äratuntava kuju lõplikult.
- **Pidada silmas katust.** Vaadata aeg-ajalt, et kuskilt ei sajak vihmavett läbi. Kord aastas puhastada vihmaveerenne.

¹⁴ VARES' house manual, 2023. Manuaal autori valduses

¹⁵ Vt näiteks Henri Papsoni bakalaureusetöö "Hingestatud akna koreograafiline fenomen". EKA, 2019

45) VARESe maja käsiraamat. Mai 2025.

Kokkuvõte

Kursusetöö käsitleb Valgas asuva endise koolimaja hoone ruumilist, kultuurilist ja arhitektuurset väärtust ning teeb ettepanekuid selle edasiseks kasutamiseks ja säilitamiseks. Uus tänav, kus hoone asub, on ajalooline väikelinliku iseloomuga tänav, mida iseloomustab küllaltki tihe, ühe- ja kahekorruseline hoonestus. Uuritud hoone eristub oma paiknemisega tänavakurvis, kus fassaad avaneb möödujale ebatavaliselt terviklikult. See ruumiline eripära lisab väärtust mitte ainult hoonele, vaid kogu tänavaruumi kogemusele.

Arhitektuurselt kuulub hoone Valga raudteeuue aegsete tellishistoritsistlike ehitiste hulka – stiiliklassikasse, millest paljud sarnased hooned on ajapikku kadunud. Äärelinlik asukoht on soosinud selle algupärase kihistuse säilimist – piiratud ressursid on takistanud ulatuslikke ümberehitusi, samas kui hooldustegevustes on kasutatud leidlikke ja käepäraseid lahendusi. Kohaliku kogukonna hinnangul on tegu hinnatud ja hubase hoonega, millel on olnud oluline hariduslik ja sotsiaalne roll mitme põlvkonna jooksul.

Säilinud fassaad, algupärase akende jaotused, puidust lambrii, lubikrohvitud seinad-laed ning ajaloolised trafarettmaalingud peidavad endas kihelist ja rikkalikku ajalugu, millele tuleks edasistes töodes tähelepanu pöörata. Samuti vääriks säilitamist või taaselustamist väljasuremisohus ruumiliigid – sahvrid, konnud ja põõning, mis loovad ruumikogemusse mitmekesisust.

Töö esitab kaks võimalikku tulevikustsenaariumi: hooajaline kasutus minimaalse sekkumisega või aastaringne kasutus koos täiendavate ehitustöödega. Mõlemal juhul rõhutab ettepanek vajadust säilitada hoone tänavapoolne fassaad ja põhimaht. Suuremat tähelepanu vajavad vee eemalejuhtimine hoone vundamendist, avatäide seisukord ning sisepindade viimistluskihid, mille all peitub suuresti uurimata ja säilinud algmaterjal. Samuti rõhutab töö olemasoleva „maja käsiraamatu“ edasiarendamise olulisust, mis aitaks säilitada teadmised hoone toimimisest ja vajalike hooldustegevuste kohta.

Hoone ei vaja mitte niivõrd restaureerimist kui tundlikku ja uudishimulikku käsitlemist, mis arvestab nii selle mineviku, oleviku kui ka loova tulevikuga. Vana maja ei toimi neutraalse taustana, vaid eeldab aktiivset osalust – selles peitubki tema suurim väärtus.

Kasutatud kirjandus ja teised allikmaterjalid

Anton, Elmar. Valga linna ajaloolised traditsioonid. folklore.ee (Eesti Rahvaluule veeb), <http://www.folklore.ee/pubte/ajaloolist/valga/valga.html>, 1927 (vaadatud 27. mai 2025)

Karjahärm, Toomas. Vana Valga: ehitised ja inimesed. Kirjastus Argo, 2006

Kooskora, Kristo. Rauast, puust ja punastest tellistest ebatavaline depoolinn Valga. Elavad vanalinnad. Toim Triin Reidla ja Kaija-Luisa Kurik. Muinsuskaitseamet, 2023.

Lõuna-Eesti, nr. 45, 07.11.1925

Rahvusarhiiv, ERA.969.4.1693: Schein, Leib'i Valgas, Uus tn. 14 viillatööstuse töökoda ja kudumistööstus

Rahvusarhiiv, ERA.3084.1.399: Kirjavahetus linna V algkooliga õppetöö korraldamise ja majandusküsimustes.

Rahvusarhiiv, EAA.2381.4.111. Toimik Valga linnas asuvale kinnistule nr. 84

Rahvusarhiiv, ERA.T-2.4-1.20376: Valga linna I Keskkooli internaat (Uus tn 27) tehnilise tööprojekti tööjoonised. Kalkajoonised. T-330-63

Tintëra, Jiří. Valga elav linnasüda. Elavad vanalinnad. Valga. Toim. Triin Reidla, Kaija-Luisa Kurik. Muinsuskaitseamet, 2023.

Postimees (1886-1944), nr. 62, 17.03.1909

Kõik fotod, millel ei ole lisatud viiteid, pärinevad autori erakogust.

Lisad:

1 Inventariseerimisjoonised koos ruumi numbritega

2 Ostu-müügi leping. Jaan Krisch, David-Nottel Schames. EAA.2381.4.111

Lisa 1: Mõõdistusjoonised ruumide numbritega

Lisa 2: Ostu-müügi leping

